

17. LISTOPAD V NAŠICH DĚJINÁCH

Scházíme se právě 1 týden před 17. listopadem, dnem, jenž se celkem čtyřikrát zapsal do historie 20. století.

Poprvé to byl 17. listopad roku 1939. Na sklonku tohoto roku se totiž dala atmosféra v protektorátu Čechy a Morava doslova krájet. Sílila protiokupační nálada, která vyvrcholila 15. listopadu 1939 posledním velkým projevem manifestačního odporu českého lidu vůči všudypřítomným Němcům. Brzy po okupaci Československa 15. března 1939 spontánně vznikají odbojové skupiny a současně se začíná organizovat odboj i shora od vysokých státních úředníků a důstojníků. Protektorátní území bylo doslova zaplaveno ilegálními tiskovinami, v nichž se okupanti odsuzovali a často i zesměšňovali. Zejména v létě 1939 se pak v Čechách stupňuje očekávání evropského válečného konfliktu, od něhož si obyvatelé protektorátu slibují porážku Německa. Dnes nám to připadá zvláštní, ale lidé se tehdy na válku vysloveně těšili, protože věřili, že válka Evropanů proti Němcům potrvá jen pár měsíců a budeme zase svobodni.

28. října 1939, v den 21. výročí vzniku Československa, se v Praze sešly desetitisíce lidí, kteří provolávali slávu Masarykovi, Benešovi a Československé republice. Shromáždění přerostlo v ostrý protest proti okupaci a česká policie, jejímž úkolem bylo demonstrace potlačovat, byla velmi vlažná a naopak mnozí policisté vyjadřovali demonstrantům své sympatie. Když se na místo nepokojů přijel podívat státní tajemník K. H. Frank, byl davem zbit a jeho osobní šofér okraden. Nejvíce střetů mezi demonstranty a pořádkovými silami se odehrálo v oblasti kolem Karlova náměstí. Nacisté proti lidem nasadili jednotky SS a za pomoci ostré střelby dav rozehnali; kolem 400 osob bylo zatčeno. Pozdější svědectví některých účastníků protestu vedou k domněnce, že srážky byly záměrně vyvolávány ze strany gestapa, aby mohlo být následně brutálně zakročeno. Cílem bylo zastrašit český národ a odradit ho od dalších veřejných protestů.

Při střelbě do lidí byl tehdy smrtelně zraněn i student lékařské fakulty Karlovy univerzity Jan Opletal, jenž o 4 dny později zraněním podlehl. Vzápětí se rozhořel spor mezi orgány pražské protektorátní správy a studentskou organizací o to, jakým způsobem dojde k uctění památky zesnulého studenta. Zatímco protektorátní orgány prosazovaly rychlý odvoz jeho ostatků na Moravu, odkud pocházel (Lhota u Nákla), studentské organizaci se podařilo prosadit veřejný průvod Prahou pod vedením děkana lékařské fakulty prof.

Hájka, a to od Albertova, kde byla rakev uložena, na nádraží, odkud pak byla na Moravu odeslána. Při ukládání rakve do pohřebního vozu zazněla i česká národní hymna, což Němci pokládali za další českou provokaci. I přes veškeré zastrašování ze strany okupantů se původně tichý studentský průvod rozrostl o tisíce lidí na opět desetitisícový dav, do kterého prý úmyslně najížděla německá sanitka, aby jej co nejvíce vyprovokovala k protiněmeckým vystoupením. Hned den po pohřbu se v Berlíně konala mimořádná porada německého vedení, jíž se pro závažnost situace zúčastnil i Hitler, do krajnosti rozezlený opovržlivostí Čechů. Cituji z jeho projevu: *"15. března byl můj velký omyl. Lituji, že jsme s Čechy nenaložili jako s Poláky. Události 28. října a 15. listopadu ukazují, že Češi nezasluhují jiný osud. Z toho důvodu nařizuji: Zastavení českých vysokých škol na 3 roky. Jakékoli demonstrace dát ihned potlačit vojenskou silou. Do ulic postavíme třeba i děla. Do každého hloučku se bude střílet kulomety. Bude-li ještě nějaká demonstrace, srovnám Prahu se zemí."* Ještě v noci ze 16. na 17. listopad německá policie ve spolupráci s jednotkami SS nekompromisně vykonala rozkaz svého vůdce. Nejen na 3 roky, ale později bylo z příkazu nově nastoupivšího zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha na Pražský hrad všech 10 českých i moravských škol uzavřeno natrvalo a 9 (podle Němců vedoucích představitelů studentských organizací) bylo následně popraveno v bývalých Dělostřeleckých kasárnách v Ruzyni, kde byl po válce vybudován památník na jejich počest. 1200 studentů Němci zbili a odvěkli do koncentračních táborů, převážně do Sachsenhausenu. Vysokoškolské objekty byly dány k dispozici gestapu, SS, wehrmachtu a německým vysokým školám. Jen některým českým studentům se podařilo před zatýkáním uprchnout přes Slovensko, Maďarsko a Balkán, aby posílili naše zahraniční jednotky. Na základě těchto skutečností došlo v Londýně u příležitosti prvního výročí tragických událostí k setkání studentů 26 národů a 17. listopad byl, počínaje rokem 1941, vyhlášen jako Mezinárodní den studentstva. Mimochodem - dodnes je tento svátek jediným výročím mezinárodního významu, které pochází z Čech.

K druhému zapsání se 17. listopadu do dějin 20. století došlo po válce v roce 1945, a to v návaznosti na německé kroky týkající se uzavření českých vysokých škol. Toho dne vstoupily v platnost 2 z pověstných dekretů prezidenta Beneše: dekret o zrušení německé univerzity v Praze a dekret o zrušení německých technických škol v Praze a Brně.

Dostáváme se ke třetímu významnému 17. listopadu ve 20. století; ke dni, na který se všichni velmi dobře pamatujeme, protože jsme jej sami prožili, a zejména si pamatujeme na napjaté dny, v nichž se rozhodovalo o budoucím politickém vývoji v Československu. O tom, co tehdy tomuto dni předcházelo, jsem vám obšírně referoval na naší loňské členské schůzi. Jelikož se v těchto dnech naše sdělovací prostředky začínají dosti podrobně vracet k listopadovým událostem před 26 lety, nebudu zde líčit den po dni tehdejší bouřlivý vývoj, ale všimnu si jen velmi stručně spíše některých vnitřních vazeb, tedy toho, co tento vývoj doprovázelo. Vycházím z toho, že zčásti mohlo jít o vnitrostranický převrat s cílem nastolit nový, progorbačovský kurz. Pokusím se vysvětlit, proč je tato premisa pravděpodobná. Staré vedení KSČ již bylo neudržitelné a začínalo příliš překážet mocnému bratrovi v Moskvě, jmenovitě Michailu Gorbačovovi a stoupencům jeho otevřené politiky. Proto se reformní křídlo uvnitř KSČ spolu se špičkami StB rozhodlo, a to za tichého souhlasu KGB, vyvolat vlnu veřejného odporu proti stávajícímu vedení, s cílem nahradit je týmem mladších funkcionářů pod praporem perestrojky. Jakeš se totiž se svými konzervativci obával zavádět u nás nový sovětský směr - glasnost, tedy otevřenost - a spoléhal se přitom na moskevské konzervativce, kteří již sice nebyli u moci, ale v zákulisí měli stále velký vliv. Gorbačov si však dobře uvědomoval, že chce-li si zachovat Československo jako věrného spojence, musí Praha vyměnit obušky za reformy. Mezi Moskvou a Prahou se rozhořela válka nervů.

Na stranu nového Kremlu se přiklonila naše Státní bezpečnost, jejíž vazby na KGB byly v rozhodujících chvílích vždy silnější než poslušnost nejednotnému československému stranickému vedení. Pevněji se konstitovala také reformní skupina uvnitř ÚV KSČ, složená především z mladších členů strany. Ti všichni pochopili nutnost změn, ale současně také chtěli zůstat u moci. Zasvěcených příslušníků StB nebylo mnoho. Klíčovou postavou výkonné složky byl tehdy první náměstek ministra vnitra a náčelník StB generálporučík Alojz Lorenc, významnou roli sehráli i plukovník Vykypěl, náčelník správy kontrarozvědky, a plukovník Bytčánek, náčelník pražské správy StB a Středočeského kraje. Ti také poskytovali základní informace krajským a v omezenější míře i okresním náčelníkům StB.

Boj v politbyru o moc trval prakticky celý týden od 17. do 24. listopadu, kdy zasedalo plénium ÚV KSČ. V průběhu nekonečných jednání vedení strany uvažovalo i o mocenském potlačení lidového hnutí. Významnou, ne-li

rozhodující roli přitom sehrál odmítavý postoj Moskvy ke krveprolití. Když došlo k pádu předsednictva strany a nástupu nových mužů, bylo už na všechno pozdě. KSČ svou týdenní nečinností ztratila iniciativu, které se naopak bystře chopilo Občanské fórum. Začalo 5 týdnů neustálého vytlačování strany ze všech rozhodujících mocenských pozic, což vyvrcholilo symbolicky nástupem disidenta Václava Havla do funkce prezidenta republiky.

Dostávám se k poslednímu, čtvrtému významnému 17. listopadu ve 20. století. Souvisí s Václavem Havlem, na jehož pozvání navštívil Prahu v roce 1990 americký prezident George Bush (starší). Stalo se tak poprvé v historii Československa.

Na samý závěr jedna drobná poznámka. V kalendářích 21. století již u nás nenajdeme u 17. listopadu dovětek, že jde o Mezinárodní den studentstva. To proto, že 29. června 2000 se náš Parlament usnesl stanovit 17. listopad státním svátkem s pojmenováním Den boje za svobodu a demokracii.

pplk. Mgr. Luděk Bartoš